

**GRAMMATIK MINIMALIZM: O'ZBEK TILINI IKKINCHI TIL
SIFATIDA O'QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING
INNOVATSION MODEL SIFATIDA**

Namozov Shahrosul Safar o'g'li
ChDPU III kurs tayanch doktoranti
shoxnamozov@mail.ru 909668500
ORCID: 0009-0008-4285-0632

Annotatsiya

Mazkur maqolada grammatik minimalizm yondashuvining o'zbek tilini ikkinchi til sifatida o'qitishdagi samaradorligini tahlil qildik. Tadqiqotimizning asosiy maqsadi til o'rganuvchilarni ortiqcha grammatik yuklamadan xalos qilish orqali ularning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish imkoniyatlarini aniqlashdan iborat. Natijalarimiz shuni ko'rsatadiki, minimal grammatik yondashuv yordamida o'quvchilarning nutqiy faolligini oshirish, motivatsiyasini kuchaytirish hamda tilni tabiiy o'zlashtirish jarayonini tezlashtirish imkoniyatiga ega bo'lamiz.

Kalit so'zlar: grammatik minimalizm, o'zbek tili, ikkinchi til, kommunikativ yondashuv, nutqiy kompetensiya, metodika

1. Kirish

Bugungi kunda o'zbek tilini ikkinchi til sifatida o'qitish masalasi ta'lim tizimidagi eng dolzarb yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ko'p millatli jamiyat sharoitida o'zbek tilini samarali o'rgatish nafaqat lingvistik, balki ijtimoiy ahamiyatga ham ega. Shu bilan birga, amaliyot shuni ko'rsatadiki, an'anaviy grammatika-markazlashgan yondashuvlar o'quvchilarning real nutqiy faoliyatini yetarli darajada rivojlantira olmaydi. Shu nuqtai nazardan, grammatik minimalizm yondashuvi o'zbek tilini ikkinchi til sifatida o'qitishda innovatsion model sifatida

namoyon bo'lmoqda. Ushbu yondashuv o'quvchilarga faqat zarur grammatik birliklarni berish orqali ularning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishni maqsad qilib oladi.

2. Metodologiya

Bizning ushbu tadqiqotimiz nazariy-tahliliy xarakterga ega bo'lib, uni quyidagi metodlar asosida olib bordik:

- **Ilmiy adabiyotlar tahlili** – til o'qitish metodikasi, psixolingvistika va kommunikativ yondashuvga oid manbalar o'rganildi;
- **Qiyosiy metod** – o'zbek tilini o'qitishda an'anaviy va minimal grammatik yondashuvlar solishtirildi;
- **Metodik kuzatuv** – o'zbek tilini ikkinchi til sifatida o'rgatish jarayonidagi darslar va o'quv materiallari tahlil qilindi;
- **Umumlashtirish** – olingan natijalar asosida ilmiy xulosalar chiqarildi.

3. Natijalar

Tahlillarimiz natijasida grammatik minimalizm yondashuvi o'zbek tilini o'qitishda bir qator ijobiy natijalarni berishini aniqladik. Jumladan, o'quvchilarning nutqiy faolligi oshadi. Minimal grammatik birliklar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar o'quvchilarning ko'proq gapirishiga imkoniyat yaratadi.

Ikkinchidan, o'zbek tilini o'rganishga nisbatan motivatsiya kuchayadi. Amaliy nutqiy vazifalar o'quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi. Uchinchidan esa tilni o'zlashtirish jarayoni tezlashadi. O'quvchilar grammatik qoidalarni yodlashdan ko'ra, ularni real kontekstda qo'llash orqali o'rganadi. To'rtinchidan, psixologik to'siqlar kamayadi. Xatolarga nisbatan tolerantlik o'quvchilarning erkin muloqot qilishiga yordam beradi.

4. Muhokama

Avvalo, Stephen Krashen tomonidan ilgari surilgan “Input Hypothesis” nazariyasi grammatik minimalizmni tushunishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu nazariyaga ko‘ra, til o‘rganish jarayoni o‘quvchiga tushunarli va tabiiy til inputi taqdim etilganda samarali kechadi. Grammatik minimalizm aynan shu tamoyilga mos ravishda ishlaydi, chunki u murakkab grammatik qoidalarni markazga qo‘ymasdan, mazmunli kommunikativ vaziyatlarni asosiy o‘ringa olib chiqadi. Natijada o‘quvchi tilni “qoidalar tizimi” sifatida emas, balki “kommunikatsiya vositasi” sifatida qabul qiladi.

Ikkinchi muhim nazariy asos Lev Vygotskyning ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasidir. Ushbu yondashuvga ko‘ra, til o‘rganish jarayoni ijtimoiy interaktsiya va hamkorlik asosida shakllanadi. Grammatik minimalizm esa o‘quvchilarni real muloqotga jalb etish orqali aynan shu interaktiv muhitni yaratadi. Dars jarayonida o‘quvchilar tayyor grammatik strukturalarni yodlashdan ko‘ra, ularni real kommunikativ vaziyatlarda qo‘llashga harakat qiladi. Bu esa bilimning ichkilashtirilishiga (internalization) olib keladi.

Shu bilan birga, Rod Ellis tomonidan ta’kidlanganidek, til o‘rganishda “form-focused instruction” va “meaning-focused instruction” o‘rtasidagi muvozanat juda muhimdir. Grammatik minimalizm aynan shu ikki yondashuv o‘rtasida optimal balans yaratishga harakat qiladi. Ya’ni grammatika butunlay inkor etilmaydi, balki u kommunikativ ehtiyojga bo‘ysundiriladi. Bu yondashuv o‘quvchilarga til strukturasini tabiiy kontekstda sezish va asta-sekin o‘zlashtirish imkonini beradi.

O‘zbek tilini ikkinchi til sifatida o‘qitish kontekstida grammatik minimalizmning ahamiyati yanada yaqqol namoyon bo‘ladi. O‘zbek tili agglutinativ til bo‘lib, unda qo‘shimchalar tizimi murakkab va ko‘p qatlamlidir. An’anaviy yondashuvda bu murakkablik o‘quvchilar uchun ortiqcha kognitiv yuklama yaratadi. Natijada o‘quvchi grammatik qoidalarga ko‘proq e’tibor qaratib, real nutqni ikkinchi planga surib qo‘yadi. Grammatik minimalizm esa bu muammoni kamaytirish orqali o‘quv jarayonini soddalashtiradi va tabiiylashtiradi.

Bundan tashqari, psixolingvistik jihatdan ham grammatik minimalizmning ijobiy ta'siri mavjud. Kognitiv yuklama nazariyasiga ko'ra, inson miyasi bir vaqtning o'zida cheklangan miqdordagi axborotni qayta ishlay oladi. Agar dars jarayonida ortiqcha grammatik ma'lumot berilsa, bu ishchi xotiraning haddan tashqari yuklanishiga olib keladi va o'rganish samaradorligini pasaytiradi. Minimal grammatik yondashuv esa bu yuklamani kamaytirib, diqqatni asosiy kommunikativ maqsadga yo'naltiradi.

Shuningdek, amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, grammatik minimalizm o'quvchilarda psixologik to'siqlarni kamaytiradi. An'anaviy darslarda xatodan qo'rqish, noto'g'ri gapirishdan uyat hissi kabi psixologik omillar o'quvchining faolligini cheklaydi. Minimal yondashuvda esa xatolar o'quv jarayonining tabiiy qismi sifatida qabul qilinadi. Bu esa o'quvchilarda erkin muloqot qilish kompetensiyasini shakllantiradi.

Biroq shuni ham ta'kidlash lozimki, grammatik minimalizmni mutlaq yondashuv sifatida qo'llash maqsadga muvofiq emas. Agar grammatika haddan tashqari cheklansa, o'quvchilarda struktural aniqlik yetishmasligi mumkin. Shu sababli ushbu yondashuv kommunikativ metodlar bilan integratsiya qilingan holda qo'llanishi lozim. Ya'ni grammatika minimal, lekin strategik ahamiyatga ega bo'lishi kerak.

Umuman olganda, grammatik minimalizm o'zbek tilini ikkinchi til sifatida o'qitishda zamonaviy, moslashuvchan va samarali metodik model sifatida qaralishi mumkin. U nafaqat til o'rganish jarayonini yengillashtiradi, balki o'quvchining faol kommunikativ subyekt sifatida shakllanishiga ham xizmat qiladi.

5.Xulosa

Xulosa qilib aytganda, grammatik minimalizm o'zbek tilini ikkinchi til sifatida o'qitishda samaradorlikni oshirishning muhim innovatsion modeli hisoblanadi. Ushbu yondashuv o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini

rivojlantirishga, ularning motivatsiyasini oshirishga va tilni tabiiy o'zlashtirish jarayonini tezlashtirishga xizmat qiladi. Kelajakda ushbu yondashuvni eksperimental asosda o'rganish va o'zbek tili darsliklariga integratsiya qilish muhim ilmiy yo'nalish bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Stephen Krashen (1982). *Principles and Practice in Second Language Acquisition*.
2. Lev Vygotsky (1978). *Mind in Society*. Harvard University Press.
3. Rod Ellis (2003). *Task-Based Language Learning and Teaching*. Oxford University Press.
4. Jack C. Richards (2006). *Communicative Language Teaching Today*.
5. Nizomiddin Mahmudov. *Til va nutq*. Toshkent.
6. Shavkat Rahmatullayev. *Hozirgi o'zbek adabiy tili*.
7. G'ani Abdurahmonov. *O'zbek tili grammatikasi*.
8. Nodira Mahmudova. *O'zbek tilini ikkinchi til sifatida o'qitish metodikasi*.